

Diana SVOBODOVÁ
Ostravská univerzita

DOI: 10.14746/bo.2022.1.10

Mezi jazykovědou a didaktikou: životní jubileum prof. Jany Svobodové

V letošním roce oslaví významné jubileum jedna z nejvýraznějších osobností české lingvistiky a didaktiky českého jazyka prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc.

Láska k češtině ve všech jejích podobách a aspektech je u profesorky Svobodové fenoménem celoživotním a kontinuálním. Vysokoškolská studia absolvovala na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (dnes Masarykovy univerzity) v Brně v oboru čeština – němčina. Přestože se nejen ve studentských letech, ale po celý život intenzivně zajímala o literaturu, zejména současnou beletrii, rozhodla se po studiích věnovat jazykovědě, především oblasti syntaxe, která byla také tématem její kandidátské práce s názvem *Syntaktická charakteristika imperativu a vokativu v českých výzvočných větách*, již obhájila v roce 1985. Úspěšně se habilitovala v oboru český jazyk v roce 1989, ale poté se rozhodla svou habilitaci odborně podpořit a absolvovat řízení ještě jednou dle nového vysokoškolského zákona v roce 2001 na Prešovské univerzitě v Prešově v oboru všeobecná jazykověda s habilitační přednáškou na téma *Obecnělingvistický pohled na školskou komunikaci*. Ve stejném oboru jí bylo obratem na téže univerzitě nabídnuto a vzápětí zahájeno jmenovací řízení, které pak proběhlo v roce 2004 (profesorská přednáška nesla název *Obecnělingvistický pohled na konstanty a proměny prestiže spisovnosti*) a profesorkou byla jmenována v roce 2005.

S výjimkou prvního roku po studiích, kdy působila jako středoškolská učitelka na Vojenském gymnáziu Jana Žižky v Moravské Třebové, je její celoživotní kariéra spjata především s akademickým prostředím na Ostravské univerzitě a vedle toho také na Slezské univerzitě v Opavě. Na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity (dříve samostatně Pedagogické fakultě v Ostravě) působí Jana Svobodová již od roku 1976 a v současné době je nejdéle působící akademickou pracovnící na této fakultě. Po vzniku Ostravské univerzity v roce 1991 se nemalou měrou zasloužila o vznik katedry

českého jazyka a literatury s didaktikou, kterou pak 20 let (1992–2012) úspěšně vedla. Svým odborným i osobnostním vlivem, vlastním příkladem, inspirací a důsledností motivovala členy katedry ke kariérnímu růstu a pod její patronací se pracoviště velmi úspěšně rozvíjelo. Výukově se po celou dobu svého akademického působení zaměřovala na oblast české syntaxe, jazykové kultury a didaktiky mateřského jazyka. Byla dlouholetou garantkou studijních oborů zaštiťovaných katedrou, do loňského roku působila také v pozici garanta doktorského studijního oboru Didaktika českého jazyka a literatury. Na koncepci všech studijních plánů výše zmíněných oborů se sama výrazně podílela, stejně jako na iniciaci a vedení grantových projektů, často i ve spolupráci s partnerskými univerzitními pracovišti domácími i zahraničními, zejména slovenskými a rakouskými.

Odbornou veřejností je vysoce ceněno rozpětí a hloubka jejich vědecko-výzkumných aktivit zaměřených jak na oblast české gramatiky, zvl. syntaxe, aplikované lingvistiky, jazykové kultury s obecnělingvistickým rámcem a sociolingvistiky, v současnosti pak zejména na aktuální situaci v češtině a problematiku spisovnosti a jazykových norem, tak na propojení teoretického výzkumu se školskou praxí, zaměření na didaktiku mateřského jazyka, komunikačně zaměřenou výuku češtiny a pojetí spisovnosti ve školním prostředí. O nezměrném badatelském zaujetí svědčí i rozsáhlá publikační činnost zahrnující samostatné a kolektivní monografie a desítky příspěvků publikovaných v odborných časopisech a sbornících, jež jsou odbornou veřejností vysoce ceněny a bohatě citovány. Na téma současných proměn českého jazyka byl zaměřen výzkum fenoménu spisovnosti, který byl v letech 2009–2011 realizován v rámci projektu GAČR. Profesorka Svobodová byla hlavní řešitelkou projektu a vedle výstupu v podobě kolektivní monografie *Fenomén spisovnosti v současné jazykové situaci* (Ostrava 2011) na toto téma navázala také ve své individuální monografii *Čeština na rozcestí* (Ostrava 2014). Významnou měrou se podílela i na několika kolektivních monografiích, např. *Překračování hranic obvyklosti* (Ostrava 2010), *Zdroje a cíle jazykové popularizace* (Ostrava 2010), *Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk* (Praha 2017), *Principy a cesty školní výuky českého jazyka* (Ostrava 2017), *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku* (Olomouc 2018) nebo *Čeština v edukaci: lingvistika a didaktika* (Ostrava 2021). Je také autorkou či spoluautorkou řady vysokoškolských učebnic a studijních textů, z nichž největšího rozšíření dosáhla publikace *Čeština pro učitele* (se spoluautory J. Hubáčkem, E. Jandovou a od 4. Vydání D. Svobodovou), pro niž zpracovala kapitolu *Skladba*. I ostatní studijní texty pro vysokoškolské studenty jsou většinou zaměřeny na problematiku syntaktickou (např. *Česká skladba pro studenty učitelství*, 1994, 2001, *Základy syntaxe*, 2013) a pravidla užívání interpunkce (*Česká interpunkční cvičení s klíčem*, 1997, *Průvodce českou interpunkcí*, 2003, 2013, 2015).

Své didaktické zaměření však neprezentovala pouze v teoretické rovině. Ve druhé polovině 90. let se stala hlavní autorkou učebnic českého jazyka pro 1. stupeň základní školy nakladatelství Scientia nazvaných *Čeština s maňáskem Hláškem* (pro 2. a 3. ročník) a *Čeština s překvapením* (pro 4. a 5. ročník). Originálně koncipované učebnice doplněné metodickými příručkami a pracovními sešity byly didaktiky i učiteli z praxe vysoce oceňovány a z dnešního pohledu lze jen litovat, že se jim v konkurenčním prostředí na trhu s učebnicemi nedostává větší pozornosti. K učebnicové řadě paní profesorka navíc zpracovala monografii *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny* (2000), shrnující a zobecňující předchozí několikaleté výzkumy specifík školské komunikace, v níž představila ucelenou koncepci komunikačně-kognitivního pojetí výuky českého jazyka v prostředí základní školy. V roce 2020 se začala jako členka řešitelského týmu podílet na tříletém projektu TAČR s názvem *Vývoj diagnostické baterie čtení s porozuměním u žáků 2. stupně ZŠ*, který směřuje k vytvoření perspektivního a účelného souboru diagnostických materiálů k testování čtení s porozuměním souvislému textu. V rámci mezinárodní spolupráce je třeba ocenit také její podíl na projektech AKTION, realizovaných v kooperaci s Institutem slavistiky Vídeňské univerzity a Pedagogickou fakultou UJEP v Ústí nad Labem (v dřívějších letech s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy), a v současnosti na rezortním projektu mobilit *Reflexe češtiny a širší české povědomí u vídeňských Čechů* (s Institutem slavistiky Vídeňské univerzity).

Neocenitelná je také účast Jany Svobodové v oborových radách doktorských studijních programů, mnohonásobné členství v komisích pro obhajoby disertačních prací, habilitačních a inauguračních komisích na řadě českých a slovenských univerzit, členství v několika vědeckých radách a dalších orgánech, stejně jako v redakčních radách odborných časopisů, např. v dřívějších letech *Paidagogos* (2008–2012), v současné době *O dieťati, jazyku a literatúre* (Pdf PU v Prešově) a *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi* (Pdf OU). Bohatá a vyhledávaná je také její recenzní činnost zahrnující nepřeborné množství odborných posudků a také práce korektorská a redakční. K významným organizačním počínům patřilo také spoluzakladatelství tradice odborných seminářů a později mezinárodních konferencí *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi* (tzv. „kulatých stolů“), které byly v letech 1997–2010 podnětnými setkáními lingvistů, literárních vědců a didaktiků zaměřenými na komunikaci s dětmi a mládeží prostřednictvím textu a obrazu a na něž navázalo vydávání stejnojmenného recenzovaného elektronického časopisu. Nově si pak tradici získávají mezinárodní konference *Didaktické impulsy*, o jejichž vznik se paní profesorka také významně zasloužila.

Po celou dobu dosavadní profesní kariéry patřila k jejím charakteristickým rysům zejména pečlivost a důslednost, dodnes ke všem výzvám přistupuje nejen velmi zodpovědně a precizně, ale také s výrazným osobním prožitkem. Všichni, kdo jubi-

lantku měli možnost poznat, vědí, že se jedná o osobu velmi výraznou a emotivní, jejíž upřímnost při vyjadřování pochvalných, či naopak kritických soudů je vždy zjevná. Po odborné stránce se pak její práce, již tvoří nespočet různorodých textů nejen odborných, ale i učebnicových a popularizujících, vyznačuje jak formulační pregnantností, tak barvitostí a bohatstvím užitého jazyka.

Výčet aktivit a nezměrného úsilí vynaloženého především na kultivaci jazykových znalostí studentů a učitelů českého jazyka a rozšíření jejich lingvistických obzorů nepochybně svědčí o tom, že pro rozvoj lingvistiky v České republice paní profesorka Jana Svobodová byla a je klíčovou osobou a její celoživotní odborná dráha si zaslouží ocenění a úctu. Přejeme jí mnoho dalších tvůrčích let prožitých ve zdraví a osobní spokojenosti.